

Prof. Dr. Liman Rushiti
Instituti i Historisë, Prishtinë

**RIOKUPIMI I KOSOVËS MË 1918 NGA USHTRIA SERBE
DHE MASAKRAT NË RUGOVË, SHTUPEQ TË MADH DHE TË
VOGËL, SHKURT 1919**

Shkurtore

Në fund të vitit 1918 dhe gjatë shkurtit 1919, Mali i Zi dhe Serbia kryen masakra ndaj popullsisë së pafajshme shqiptare, në krahinën e Rugovës, në Shtupeq të Vogël, Shtupeq të Madh, dhe në fshatrat e tjera të kësaj krahine. Masakrat ishin të planifikuara mirë, për shfarosjen në tërësi të popullsisë shqiptare të Rugovës. Mali i Zi dhe Serbia, rrezikun më të madhe e shihnin nga rezistenca e fuqishme e krerëve lokalë të këtyre fshatrave. Numri i kryengritësve ishte goxha i madh. Mali i Zi dhe Serbia, me të gjitha njësitë e tyre ushtarake u organizuan për të shuar kryengritjen në Krahinën e Rugovës dhe pastaj kryen masakra, pa kursyer as fëmijët, pleqtë, gratë shtatzëna etj. Pjesa tjetër e popullsisë që mbeti gjallë, u detyrua nëpër borë dhe shi, të largohej nga shtëpitë e tyre, në Malësi dhe në pjesët të tjera të Rrafshit të Dukagjinit, për të shpëtuar nga masakrat që kryenin forcat e rregullta ushtarake nga Serbia dhe Mali i Zi. Në shkurtin e vitit 1919 krahina e Rugovës ishte pothuajse e zbrazur. U shkatërruan dhe u dogjën shumë shtëpi, u plaçkit pasuria e Rugovës nga ushtria serbo-malazeze. Por, kryengritësit e Rugovës edhe pas atyre masakrave të tmerrshme, gjetën forcën për të vazhduar luftën e tyre të drejtë për çlirimin e Rugovës dhe të Kosovës në përgjithësi.

Fjalë çelësa: Rugova, masakra, Shtupeq i Vogël, Shtupeq i Madh, Mali i Zi, Serbia.

Në vjeshtë, përkatësisht në muajin shtator dhe tetor të vitit 1918, Qeveria e Serbisë nga Selaniku filloi përgatitjet për depërtimin në tokat e okupuara. Serbia duke qenë aleate e Bllokut fitues të luftës, llogariste në

miqtë e vjetër se do ta ketë ndihmën e tyre për ripushtimin e Kosovës. Kështu për të përfituar shqiptarët për qëllimet e veta, financoi Esat Pashë Toptanin për të formuar “një ushtri shqiptare”, të cilat njësi fatkeqësisht kanë vepruar deri në pranverë të vitit 1921, në Lumë dhe në vende të tjera.

Serbia ndërmori masa të tjera për ta lehtësuar depërtimin e ushtrisë së saj. Më 29 shtator 1918, me aeroplan shpërndau 5 000 proklamata në gjuhën serbe dhe turke (me germa arabe) në vendet e banuara me shqiptarë: në Kumanovë, Prishtinë, Kaçanik, Mitrovicë dhe Novi Pazar. U bëri thirrje popullit shqiptar që të çohet kundër bullgarëve, gjermanëve dhe austriakëve, duke i përkujtuar në veprimet e tyre më 1915 (kohën e tërheqjes së ushtrisë serbe nëpër Kosovë). Ftonte shqiptarët që të jenë të qetë ta ruajnë popullsinë serbe, me kërcënime duke i porositur se “Nga ju vetë varet fati juaj”. Qeveria serbe “harronte se çfarë veprimesh kishte pasur ndaj shqiptarëve kur kishte okupuar Kosovën më 1912, krimet dhe gjenocidin që për tre vjet 1912-1915, kishte shfarosur jo familje, por fshatra të tëra dhe kishte përzënë për në Anadoll mbi 300 000 shqiptarë.”²⁶⁴ “Harronte se shqiptarët i luftonin okupatorët bullgarë dhe austro-hungarezë në tërë territorin nëpërmjet Lëvizjes Kaçake, po ashtu siç e pati luftuar edhe Serbinë gjatë tërë kohës së 1912-1915. Harroi se shqiptarët morën pjesë në kryengritjen e Toplicës, në shkurt 1917, e cila kryengritje e udhëhequr nga Kosta Peçanac, i dërguar nga Qeveria e Serbisë nga Selaniku, e me të cilën shqiptarët patën bërë marrëveshje që “*ku i thuhet bukës bukë e ujit ujë, do të jetë Shqipëri*”, por ende para se të mbarojë lufta e kishte të qartë se do të depërtonte me ushtrinë mike franceze.”²⁶⁵

Ushtria serbe duke pasur parasysh veprimet e saj në kohën e viteve 1912-1915 nuk depërtoi e para, por, lejoi që ushtria franceze nën komandën e Franch D’epre të depërtojë e para në Pejë dhe në vende të tjera përreth. Kështu, deri më 15 tetor, këto dy ushtri riokupupuan tërë territorin e Kosovës, duke organizuar pushtetin lokal sipas asaj që kishin vendosur më 1913-1915. Kësisoj, Peja ishte qendra e Qarkut të Metohisë

²⁶⁴ Liman Rushiti, *Rrethanat politiko – shoqërore në Kosovë 1912 – 1918*, Instituti i Historisë, Prishtinë, Prishtinë 1986, f. 56.

²⁶⁵ *Po aty*.

sipas emërimit sllav (serb) me naçallnik Radomir Vasileviqin, më 21 komuna e 267 vendbanime dhe 92 156 banorë, me këto rrethe:

1. Rrethi I Gjakovëskishte 7 komuna, 97 vendbanime e me 27 800 banorë;
2. Rrethi i Istogut me 6 komuna, 70 vendbanime e 18 947 banorë, dhe;
3. Rrethi i Pejës me komuna, 99 vendbanime e 30 900 banorë.

Ushtria franceze hyri e para në Pejë dhe e mbante qetësinë. Ishte e qartë se shqiptarët do ta kundërshtojnë vendosjen e pushtetit serb në territoret shqiptare. Kështu edhe u patën marrë veshë Azem Bejta me Kosta Peçancin jo vetëm gjatë kryengritjes së Toplicës, por edhe më vonë gjatë vitit 1918, kur ishin takuar disa ditë para se të hynin forcat ushtarake-franceze në Pejë. Azem Bejta me një çetë luftëtarësh me Kosta Peçancin hynin në Pejë pasi ishin tërhequr forcat ushtarake austro-hungareze nga qyteti. Këta të dy me bashkëpunim hynë në Pejë për ta vendosur pushtetin lokal, ku ishin marrë veshë “që të vendoset flamuri shqiptar, ngase këtu do të jetë Shqipëri”, por forcat aleate do të lejohen të kalojnë nëpër Pejë me qëllim që të kalojnë për Mal të Zi dhe Shkodër. Por, si çdoherë, tradhtia serbe doli në shesh menjëherë. Të nesërmen në mëngjes, Kosta i kishte urdhëruar njerëzit e vet dhe serbët e vendit që t’i hiqnin flamujt shqiptarë dhe t’i vënin ata serbë. Në mëngjes kur Azemi sheh se janë vendosur flamujt serbë, takohet me Kostën të Ura e Zallit në Pejë. Aty zihen, Azemi shtie me pushkë dhe Kosta e godet në njërin sy (në atë gjendje ka jetuar edhe në Luftën e Dytë Botërore).²⁶⁶

Azemi tërhiqet nga Peja duke iu bashkuar luftëtarëve të ri. Në rrugëtim për në Drenicë, në vendin te Prroni i Keq në një konflikt të shkurtër zë rob 1 200 ushtarë austriakë bashkë me armatim dhe arkën me para. Këta ushtarë ia dorëzon në Mitrovicë ushtrisë franceze. Kështu, komandanti i forcave ushtarake franceze, Barti D’Furtu, në shenjë mirënjohjeje për bashkëpunim në luftë kundër forcave bullgare dhe austriake, Azemit i jepet një plis i bardhë me lesh deveje dhe një shpatë.

²⁶⁶ Hakif Bajrami, Komiteti Mbrojtja Kombëtare e Kosovës, dhe qeveritë e tiranës për krimet serbe ndaj shqiptarëve 1918-1941, Prishtinë, 2008, f. 107; Hakif Bajrami, *Si e riokupoi Serbia Kosovën më 1918*, Libri 2, Part 2, Prishtinë, 2012, f. 26.

Në këtë kohë, në gjysmën e parë të muajit tetor, kishte filluar organizimi i pushtetit okupator serb, por forcat e vetorganizuara shqiptare në çeta guerile-kaçake, të cilat kishin vepruar edhe gjatë Luftës së Parë Botërore, në të dy zonat okupuese bullgare dhe austro-hungareze, menjëherë iu kundërvunë forcave ushtarake, xhandarmërisë dhe organeve të sapo vendosura serbe. Rrjedhimisht, më 25 tetor 1918, komanda ushtarake e vendit në Prishtinë, kërkonte nga divizioni ushtarak, që të fillojnë me çarmatosjen e shqiptarëve në Prishtinë dhe në tërë qarkun për të vendosur pushtetin.²⁶⁷

Po ashtu, në muajin nëntor një delegacion i shqiptarëve të Pejës kërkojnë nga komandanti i forcave franceze, Franche D'epere, që të çlirohen nga administrata serbe, sepse edhe vetë komanda franceze është e bindur se në këto vende nuk ka serbë, por e popullon elementi i pastër shqiptar. Këtë deklaram të shqiptarëve e konfirmon edhe vetë komanda franceze.

Naçallniku i qarkut të Pejës me akt lajmëronte më 25 tetor 1918, se kishte caktuar për kryetarë, në këto komuna: të Strellcit, Shaban Hoxhën nga Isniqi; të Leshanit, Ahmet Hafizin nga Peja; të Baranit, Rrustem Bajraktarin e Vranocit; të Novosellës, Tahir Elshanin, kurse për komunën e Rugovës, vojvodë Zhuj Veselin.

Rezistenca e popullit shqiptar filloi menjëherë dhe u morën masa për ndërrimin e pushtetit lokal të asaj kohe. Kështu, në rrethin e Suharekës dhe të Lipjanit udhëheqës i çetave ishte IlazReçaku, e në rrethin e Vushtrrisë: Feriz Shabani, Fejzulla Saraçi, Mehmet Konjuhi, në Drenicë Azem Bejta, Fazli Barani, e shumë të tjerë. Në këtë kohë filloi të veprojë Komiteti Mbrojtja Kombëtare e Kosovës në krye me Hoxhë Kadri Prishtinën, me qendër në Shkodër, organizatë politiko-ushtarake e formuar në maj të vitit 1918 dhe e legalizuar pas mbarimit të Luftës së Parë Botërore. KMKK ishte politike, sepse përfaqësonte viset e okupuara shqiptare më 1912, nga Serbia dhe Mali i Zi; ushtarake sepse forcat e rezistencës guerile që ne i njohim si Lëvizje Kaçake, ishin nën drejtimin dhe udhëheqjen e tij e njerëzve të zgjedhur dhe caktuar nga ky komitet. Andaj, Azem Bejtë Galica në fillim të muajit nëntor të vitit 1918, në bazë të propozimit të Hasan Prishtinës, e përkrahur nga Bajram Curri, zgjedhet

²⁶⁷ Liman Rushiti, *Lëvizja Kaçake në Kosovë, 1918 – 1928*, Instituti i Historisë, Prishtinë, Prishtinë 1981, f. 63.

komandant i çetave të armatosura në trevat e robëruara shqiptare nga Dibra e deri në Novi Pazar. Kështu nga kjo kohë, Azem Galica ishte komandant i përgjithshëm i çetave deri në rënien e tij, më 15 korrik 1924.²⁶⁸

Por të kthehemi te veprimet dhe gjenocidi i forcave të armatosura serbe, njësisë ushtarake çetnike të formuara nergut për të vepruar në Kosovë, të cilat çarmatosën popullsinë shqiptare. Kundër akteve dhe krimeve të ushtrisë serbe iu kundërvunë çetat e armatosura (mbrojtëse) shqiptare, të cilat edhe e quanin veten Mbrojtja Popullore Shqiptare, e më 11 shkurt 1919 u paraqiten si forca për Mbrojtjen e Popullsisë, nga vrasjet, plaçkitjet e ushtrisë serbe.

Ushtria e Serbisë i paraqiste se janë të shtyra nga propaganda italiane, e cila kishte pretendime ndaj territoreve shqiptare. Mbrojtja Popullore, paraqitet se territori Pejë-Deçan-Rugovë, gjendej në duart e tyre. Në emër të kësaj ushtrie i dërgojnë letër ushtrisë serbe në Pejë të nënshkruar (pra, në emër të parive): nga Rugova Mehmet Shabani, Ker Sadri Bardhi dhe Arif Hyseni, përfaqësues nga Plava e Gucia, Gjakova etj. Kjo letër iu dorëzua organeve më të larta ushtarake dhe shtetërore të Serbisë. Ajo autorizoi ministrin e Ushtrisë që të përgjigjet, duke e udhëzuar që të shërbehen me dredhi për shkak të rrethanave politike ndërkombëtare, të çështjes së pazgjidhur të Kosovës.²⁶⁹

Serbia dhe Mali i Zi si hynë në Kosovë, më 1912, vazhduan me krime e gjenocid për shfarosjen e popullit shqiptar, udhëhequr nga politika e programit “Naçertania” dhe të tjera programe, e vazhdoi aty ku ngeli më 1915, por me intensitet edhe më të madh.²⁷⁰ Prandaj, nga tetori i vitit 1918 e deri më 17-25 shkurt të vitit 1919, vetëm në Shtupeq të Vogël pati 94 viktima, duke plaçkitur gjanë (bagëtinë) e gjallë dhe tërë pasurinë dhe duke djegur fshatra. Ndërkaq, në Shtupeq të Madh vranë 111 njerëz, duke djegur për së gjalli fëmijë, pleq e njerëz të hendikepuar. Pasojnë regjistrat me emra, mbiemra dhe mosha.

²⁶⁸ *Po aty.*

²⁶⁹ Arkivi Qendror Shtetëror, Fondi Komiteti Mbrojtja Kombëtare e Kosovës në Shkodër i vitit 1919 – 1925.

²⁷⁰ Shaban Braha, *Gjenocidi serbomadhi dhe qëndresa shqiptare 1844 – 1990*, Lumi-T, Gjakovë 1991, f. 103.

Sipas të dhënave të Komitetit Mbrojtja MKK, vetëm në fshatrat e Rugovës masakruan shumë njerëz: Shtupeq i Madh 111 viktima, Shtupeq i Vogël 94 viktima, Drelaj 5 viktima, Koshutan 15, Haxhaj 22, Dugajevë 20, Pepaj 40, Stankaj 18, Malaj 60, Reka e Allagës 115.

Regjistri është vetëm për periudhën 5-25 shkurt 1919.²⁷¹ Pra, kjo masakër ka të bëjë vetëm me këtë periudhë kohore. Kurse për masakrat në vendet e okupuara shqiptare deri në vitin 1921, pason tabela e paraqitur me pasqyrë nga autori e krijuar në bazë të materialeve nga të dhënat e KMKK-së, të paraqitura para organeve ndërkombëtare edhe Konferencës së Paqes në Paris, për periudhën tetor 1918 - qershor 1921. Vetëm për qarkun e Pejës ka pasur 1 560 njerëz të vrarë, të burgosur 3 800, shtëpi të djegura 714, shtëpi të plaçkitura 1970.²⁷²

Masakra në Rugovë, Plavë e Guci, shkurt 1919

Më 17-25 shkurt 1919, në Shtupeq të Vogël dhe në Shtupeq të Madh u masakruan me qindra njerëz të pafajshëm pa kursyer as fëmijët, gratë dhe pleqtë. Në vazhdim paraqesim regjistrin e të masakruarve: Shaban Halili, 87 vjeç; Mehmet Shabi (Shabani), 60 vjeç; Lah Mehmeti, 49 vjeç; Raza e Shabit, 30 vjeçe; Hyka e Nasufit, 20 vjeçe; Duda e Shabit, 20 vjeçe; Alia i Shabit, 7 vjeç; Zenel Isufi, 6 vjeç; Halit Shabi, 5 vjeç; Istref Sadria, 19 vjeç; Din Salihu, 45 vjeç; Xhemë Sadrija, 23 vjeç; Hatë Hajdari, 59 vjeçe; Hava, bijë e Hajdarit, 10 vjeçe; Gjeva, bija e Hajdarit, 16 vjeçe; Sheqerja, bija e Bajramit, 7 vjeçe; Tahir Idrizi, 61 vjeç; Shaban Tahiri, 7 vjeç; Ramë Tahiri, 20 vjeç; Hashë Tahiri, 55 vjeçe; Zarifja e Dautit, 31 vjeçe; Shaban Sadrija, 45 vjeç; Zekë Shabi, 10 vjeç; Zadjë e Shabit, 40 vjeçe; Raza e Sadrisë, 90 vjeçe; Xhemilja e Isufit, 50 vjeçe; Rrushja e Isufit, 25 vjeçe; Naka, 31 vjeçe; Begia e Shakut, 8 vjeçe; Gjeva e Shakut, 10 vjeçe; Derena e Shakut, 10 vjeçe; Nusja e Gjenit, 19 vjeçe; Sul Arifi, 31 vjeç; Elez Arifi, 16 vjeç; Hysen Arifi, 10 vjeç; Beg Sahiti, 6 vjeç; Ruhija e Arifit, 53 vjeçe; Talizane Arifi, 23 vjeçe; Begia e Zenes, 62 vjeçe; Shaban Haxhia, 9 vjeç; Hata e Haxhiut, 32 vjeçe; Zenel Jusufi, 16 vjeç; Avdi Jusufi, 12 vjeç; Lipja e

²⁷¹ Arkivi Qendror Shtetëror, Fondi Komiteti Mbrojtja Kombëtare e Kosovës në Shkodër i vitit 1919 – 1925.

²⁷² *Po aty.*

Jusufit, 60 vjeçe; Xheva e Jusufit, 13 vjeçe; Shkurta e Ademit, 45 vjeçe; Idriz Ademi, 6 vjeç; Smajl Ahmeti, 51 vjeç; Ali Smajli, 9 vjeç; Shabani i Smajlit, 6 vjeç; Bali Smajli, 4 vjeç; fëmija i Smajlit, 13 vjeç; Shake Smajli, 42 vjeçe; Zekë Zymeri, 41 vjeç. Të gjithë të masakruar, një numër i tyre të sëmurë në shtrat. Regjistri mbaron me nr. rendor 54, viktimat të masakrës së shkurtit 1919.²⁷³

Masakra në Shtupeq të Madh: gruaja e Rustemit, 62 vjeç; Fëmija i Rustemit, 43 vjeç; Beq Tahiri, 13 vjeç; Vesel Tahiri, 12 vjeç; Gruaja e Tahirit, 34 vjeç; Abdyl Rustemi, 83 vjeç; Arif Abdyl, 45 vjeç; Mal Abdyl, 21 vjeç; Hysni Abdyl, 17 vjeç; Gruaja e Abdylit, 46 vjeç; Fëmija i Abdylit, 15 vjeç; Rexhep Smaka, 71 vjeç; Beqë Rexhepi, 42 vjeç; Zenel Beka, 23 vjeç; Musli Beka, 18 vjeç; Ramë Beka, 15 vjeç; Fëmija i Bekës, 11 vjeç; Gruaja e Rexhepit, 63 vjeçe; Mehmet Smaka, 42 vjeç; Gruaja e Mehmetit, 25 vjeçe; Ahmet Smaka, 50 vjeç; Halil Ahmeti, 45 vjeç; Gruaja e Ahmetit, 45 vjeçe; Zymer Hyseni, 40 vjeç; Halil Zymeri, 16 vjeç; Fëmija i Zymerit, 2 vjeç; gruaja e Zymerit, 35 vjeçe; Rustem Bajri, 67 vjeç; Gruaja e Rustemit, 52 vjeçe; Fëmija i Rustemit, 18 vjeç; Fëmija i Rustemit, 14 vjeç; Dak Sadiku, 17 vjeç; Kamer Sadiku, 15 vjeç; Fëmija i Sadikut, 49 vjeç; Mehmet Alija, 47 vjeç; Shaban Alija, 45 vjeç; Osman Alija, 16 vjeç; Jusuf Alija, 27 vjeç; Osman Shabani, 16 vjeç; Ali Shabani, 48 vjeç; Fëmija i Shabanit, 13 vjeç; Gruaja e Shabanit, 49 vjeç; Gruaja e Mehmetit, 25 vjeçe; Fëmija i Aliut, 12 vjeç; Fazli Sylejmani, 81 vjeç; Ibrahim Sylejmani, 67 vjeç; Beg Fazlija, 49 vjeç; Gruaja e Begut, 35 vjeçe; Gruaja e Fazliut, 44 vjeçe; Kamer Sadiku, 18 vjeç; Ismail Beka, 13 vjeç; Fëmijë i Bekës, 19 vjeç; Brahim Rexha, 25 vjeç; Jusuf Rexha, 21 vjeç; Fehmija, gruaja e Rexhës, 50 vjeçe; Fëmija i Rexhës, 14 vjeç; Gruaja e Bajramit, 41 vjeçe; Gruaja e Aliut, 79 vjeçe; Sahit Dema, 70 vjeç; Gruaja e Sahitit, 60 vjeçe; Fëmija i Sahitit, 14 vjeç; Gruaja e Ibishit, 18 vjeçe; Gruaja e Ibishit, 44 vjeçe; Fëmija i Ibishit, 18 vjeç; Adem Bajrami, 70 vjeç; Selman Bajrami, 36 vjeç; Hasan Elezi, 22 vjeç; Ramë Çausi, 15 vjeç; Halil Ademi, 43 vjeç; Gruaja e Ademit, 40 vjeçe; Gruaja e Elezit, 72 vjeçe; Fëmija i Elezit, 13 vjeç; Ibish Abdyl, 23 vjeç; Gruaja e Abdylit, 70 vjeçe; Demë Ahmeti, 12 vjeç; Rexhë Ahmeti, 6 vjeç; Gruaja e Ahmetit, 37 vjeçe; Gruaja e Hajredinit, 42 vjeçe; Fëmija i Hajredinit,

²⁷³ Arkivi Qendror Shtetëror, Fondi Komiteti Mbrojtja Kombëtare e Kosovës në Shkodër i vitit 1919-1925.

18 vjeç; Fëmija i Hajredinit ,15 vjeç; Fëmija i Hajredinit, 13 vjeç; Fëmija i Hajredinit, 11 vjeç; Fëmija i Hajredinit, 8 vjeç; Fëmija i Hajredinit, 6 vjeç; Gruaja e Ademit, 40 vjeç; Fëmija i Ademit, 15 vjeç; Gruaja e Shabanit, 32 vjeçe; Gruaja e Mustafës, 25 vjeçe; Fëmija i Ramës,18 vjeç; DemëRrustemi, 90 vjeç; Fëmija i Ramës, 16 vjeç; Gruaja e Demës, 64 vjeçe; Idriz Ademi, 82 vjeç; Fëmija i tij (J), 16 vjeç; Fëmija i tij (J), 19 vjeç; Gruaja e tij (J), 55 vjeçe; RrustemFazlia, 15 vjeç; Fëmija i tij, 1 vjeç; Halim Fazlia, 44 vjeç; Gruaja e Fazliut, 42 vjeçe; Gruaja e Ibishit, 101 vjeçe; Gruaja e Muqos, 60 vjeçe; Gruaja e Bajramit, 25 vjeçe; Gruaja e Omerit, 31 vjeçe; Fëmija i Omerit, 6 vjeç; Jusuf Zymeri, 16 vjeç; Gruaja e Ibrahimit, 25 vjeçe; Fëmijë i Zymerit, 12 vjeç; Bajram Shyti, 42 vjeç; Gruaja e Rexhepit, 26 vjeçe; Hysrev Zeineh, 45 vjeç; Gruaja e Zeinehit, 40 vjeçe; Fëmija i Zenehit, 2 vjeç; Ramë Jusufi, 81 vjeç; Fëmija i Ramës, 45 vjeç; Fëmija i Ramës, 30 vjeç; Gruaja e Ramës, 60 vjeç; Sokol Sylja, 20 vjeç; Islam Zhuja, 8 vjeç; Hysret Zhuja, 8 vjeç; Fëmija i Zhujëve, 18 vjeç; Fëmija i Zhujëve, 15 vjeç; Fëmija i Zhujëve, 13 vjeç; Fëmija i Zhujëve, 10 vjeç; Gruaja e Bekës, 25 vjeçe; Fëmija i Bekës, 7 vjeç; Fëmija i Bekës, 2 vjeç. Regjistri i masakrës së fshatit Shtupeq i Madh mbaron me nr. rendor 125, ndërsa Shtupeq i Vogël me nr. rendor 54.²⁷⁴

Regjistrimi i të masakruarve në fshatrat e tjera të Rugovës: Dugajevë 26, Malaj 39, Bogë 3, Drelaj 5, Koshutan 15, Haxhaj 22, Shkrel 0, Dugajevë, Boxhov 20, Pepaj 40, Stankaj 18, Malaj 60, Reka e Allagës 115. Ky regjistër është i bërë nga masakra e 9-25 shkurt 1919.

Krimet serbe në Kosovë në periudhën tetor 1918-1921, në territoret shqiptare të okupuara nga Lufta e Parë Ballkanike, në bazë të të dhënave të Komitetit Mbrojtja Kombëtare e Kosovës del se.²⁷⁵

²⁷⁴*Po aty.*

²⁷⁵Liman Rushiti, Kuntës, Gjenocidi dhe aktet gjenocidale të pushtetit serb ndaj shqiptarëve të mbrojtur më 20 dhe 21 janar 1994, Akademia e Shkencave dhe Arteve e Kosovës, Prishtinë, 1995.

Nr.	Rajoni	Njerëz të vrrarë	Të burgosur	Shtëpi të djegura	Shtëpi të plaçkitura
.	Luma dhe Prizreni	836	2 700	770	1 562
.	Gjakova	68	200	56	78
.	Peja	1 560	3 800	714	1 970
.	Mitrovica	133	1 700	42	114
.	Vushtrria	2 179	2 940	1 463	2 431
.	Prishtina	4 600	3 650	1 340	2 190
.	Ferizaj	1 690	3 400	720	560
.	Kaçanik H. i Elezit	340	1 300	290	350
.	Gjilan	680	2 400	450	630
0	Presheva	200	970	180	240
	Gjithsej	12.160	22 160	6 125	10 515

Prof. Dr. Liman Rushiti, Institute of History. Prishtina

**KOSOVO'S REOCCUPATION IN 1918 BY THE SERBIAN ARMY
AND MASSACRES IN RUGOVA, SHTUPEQ I MADH AND
SHTUPEQ I VOGEL, FEBRUARY 1919**

At the end of 1918 and during February 1919, Montenegro and Serbia carried out massacres against the population in the province of Rugova, in Shtupeq i Vogël, Shtupeq i Madh, and in other villages of this province. The massacres were well planned, for the complete extermination of the Albanian population of Rugova. Montenegro and Serbia, with all their military units, were organized to quell the uprising in the province of Rugova and then carried out massacres, not even sparing children, the elderly, pregnant women, etc. The Serbs, together with the Montenegrin army, massacred 432 inhabitants, according to the document submitted to the Paris Peace Conference. The rest of the population that remained alive was forced through snow and rain to leave their homes, in the Highlands and other parts of the Dukagjin Plain, to escape the massacres carried out by regular military forces from Serbia and Montenegro. In February 1919, Rugova's province was almost empty. Many houses were destroyed and burned, Rugova's assets from the Serbian-Montenegrin Army were looted. However, Rugova's insurgents, even after those terrible massacres, found the strength to continue their just struggle for the liberation of Rugova and Kosovo in general.

Bibliografia

- B a j r a m i, Haki f (2008). *Komiteti Mbrojtja Kombëtare e Kosovës, dhe qeveritë e Tiranës për krimet serbe ndaj shqiptarëve 1918-1941*, Prishtinë.
- B a j r a m i, Hak i f (2012). *Si e riokupoi Serbia Kosovën më 1918*, libri 2, Part 2, Prishtinë.
- B r a h a, Shaba n (1991). *Gjenocidi serbomadh dhe qëndresa shqiptare 1844 – 1990*, Lumi-T, Gjakovë.
- R u s h i t i, Limo n (1981). *Lëvizja Kaçake në Kosovë, 1918 – 1928*, Instituti i Historisë, Prishtinë, Prishtinë.
- R u s h i t i, Limon (1986). *Rrethanat politiko – shoqërore në Kosovë 1912 – 1918*, Instituti i Historisë, Prishtinë, Prishtinë.
- R u s h i t i, Limo n (2003). *Kujtime për Lëvizjen Kaçake*, Instituti i Historisë, Prishtinë, Prishtinë.
- R u s h i t i, Limo n (2004). *Ndarja territoriale dhe rregullimi administrativ i Kosovës 1878 – 1941*, Instituti i Historisë, Prishtinë, Prishtinë.

